

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/329033736>

“Dağlık Karabağ Çatışması Analizi ve Barış Süreci “, Yeni Türkiye, Kafkaslar
Özel Sayısı-7, sayı: 77, Temmuz-Aralık 2015, ss. 346-355.
<http://www.yeniturkiye.com/display.asp?c=0771>

Article · July 2015

CITATIONS

0

READS

1,313

1 author:

[Sezai Ozcelik](#)

Çankırı Karatekin Üniversitesi Çankırı Turkey

165 PUBLICATIONS 198 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Yeni Türkiye

77

bu sayıda

kafkaslar özel sayısı - VII

devlet adamları, bilim adamları, uzmanlardan
ve yazarlardan arşivlere dayalı uluslararası
700 makale, inceleme ve araştırma

karabağ ve azerbaycan'da ermenilerin yaptıkları katliamlar,
ermenilerin azerbaycan topraklarına yerleştirilmesi ve ilk soykırımlar /
ermenilerin bakü, şamahı ve zengezur katliamları / azerbaycan dağlık
karabağ özerk bölgesi ve hocalı katliamı / karabağ sorunu üzerine tespit
ve öneriler, gürcistan cumhuriyeti, gürcistan'da kimlik, ulus-devlet
inşası ve anayasal gelişim / gürcistan tarihi hakkında / gürcistan'ın dış
politikası ve stratejik sorunları / gürcistan - rusya ilişkileri / türkiye-
gürcistan ilişkileri / acaristan özerk cumhuriyeti ve acaralar / abhazya
özerk cumhuriyeti ve abhazlar / güney osetya özerk cumhuriyeti

MUSA QASIMLI / GÜNTEKİN NECEFLİ / NAZİM MUSTAFA / SANİ TOFIGOĞLU
HACIYEV / IKRAM AĞASIYEV / GÜNAY HAYDARLI / SEVİNÇ RAMİZKIZI
BAĞIROVA / YAGUB MAHMUDOV / ELÇİN NECİYEV / NEBAHAT ARSLAN /
ESED KURBANLI / KAMRAN İSMAYİLOV / İLGAR NİFTELİYEV / KEMAL ÇİÇEK
/ ORHAN KAVUNCU / ATA ATUN / GAFFAR ÇAKMAKLI MEHDİYEV / REHA
YILMAZ / SELÇUK DUMAN / AYGÜN ATTAR / NESRİN SARIAHMETOĞLU /
KASIM HACIYEV / HAKKI BÜYÜKBAŞ / GIRAY SAYNUR DERMAN / MUSTAFA
GÖKÇE / ERHAN ŞAHİNOĞLU / MÜRTEZA HASANOĞLU / ASİM MEMMEDOV /
SEZAI ÖZCELİK / SERGEİ MİNASYAN / MURAT GÜNEYLIOĞLU / AYNUR
MUSAYEVA / HALİME KAZIMOVA / MARIAM CHKARTİSHVİLİ / KEISUKE
WAKİZAKA / MEHMET BÜLENT ULUDAĞ / NEBİ GÜMÜŞ / İSMAIL HAKKI
MERCAN / ZEYNEP TOPAL SERDAR / HAYRİ ÇAPRAZ / ALAEDDİN
YALÇINKAYA / ŞENOL KANTARCI / ŞAHİN KESKİN / TOĞRUL İSMAYİL /
THOMAS V. GAMKRELİDZE / NİNO SİLAGADZE / CENAP ÇAKMAK / SINEM
ÖZVÜCEL / ÖZGÜR TÜRKER / TAMAR KİKNADZE / YELDA DEMİRAĞ / DAVID
KİTAİ / TSİSANA ABDULADZE / MEHMET DİKKAYA / HURİYE YILDIRIM /
MUHİTTİN ÜNAL / ALİK GABELİA / GÜL ECE ERDELOVNA TRAPŞ / SADIK
MÜFİT BİLGE / MAHİNUR TUNA PAPAPHA / ARKADİ İVANOVİÇ CAPUA /
V. A. NYUSHKOV / VİYAÇESLAV A. ÇİRİKBA / TİMUR A.
ACHUGBA / ZURAB COTOBİC CAPUA / MUTLU YILMAZ

Bu dergi Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi tarafından yayınlanmaktadır.

Karabağ Sorunu Üzerine Tespit ve Öneriler

- Aygün Attar* Güncel Gelişmeler Işığında Karabağ Sorunu Üzerine Tespit ve Öneriler / 265
- Nesrin Sariabmetoğlu* Karabağ'da Çözumsuzlüğün Çözümü: Savaş mı Barış mı? / 270
- Kasım Hacıyev* Ermenistan-Azerbaycan (Dağlık) Karabağ Sorunu ve Türkiye'nin Tavrı / 276
- Hakki Büyükebaş* Karabağ Meselesi ve Uluslararası Boyutu / 286
- Giray Saynur Derman* Dağlık Karabağ Sorunu'nun Türkiye Azerbaycan İlişkilerine Etkisi / 295
- Mustafa Göke* İki Kardeş Devletin Ortak Sorunu: Karabağ ve Ermeni Meselesi / 310
- Erhan Şabinoğlu* Dağlık Karabağ'ın Statüsü: Dünyadaki Modeller / 321
- Mürteza Hasanoglu-Asim Memmedov* Self-Determinasyon, Kosova'nın Bağımsızlığı ve Dağlık Karabağ / 334
- ✕ *Sezai Özçelik* Dağlık Karabağ Çatışması Analizi ve Barış Süreci / 346
- Sergei Minasyan* Dağlık Karabağ Çekişmesinde Barışı Koruma Yöntemi: Silahlanma Altında Caydırıcılık Kuramı / 355
- Murat Güneşlioğlu* Rusya'nın Dağlık Karabağ Çatışmasına Yönelik Dış Politikasının Analizi / 362
- Aynur Musayeva - Mutlu Yılmaz* Dağlık Karabağ Sorununa Coğrafi Bir Bakış Açısı / 378
- Halime Kazımova* Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ Sorunu'nun Rusya Tarihçiliğinde Yansımaları / 387

GÜRCİSTAN CUMHURİYETİ

Gürcistan'da Kimlik, Ulus-Devlet İnşası ve Anayasal Gelişim

- Mariam Chkartişvili* Kutsallık ve Kimlik: Gürcü Olay İncelemesi / 401
- Keisuke Wakezaka* Gürcistan'ın Ulus-Devlet İnşasında Kafkas Topluluklarının Önemi / 410
- Mehmet Bülent Uludağ* Gürcistan'ın XX. Yüzyıl Boyunca Anayasal Gelişimi ve Siyasal Yapılara Etkisi / 428

Gürcistan Tarihi Hakkında

- Nebi Gümüş* Büyük Selçuklu-Gürcü İlişkileri / 437
- İsmail Hakki Mercan* Selçuklu-Gürcistan Münasebetleri / 449
- Zeynep Topal Serdar* Çarlık Rusya Yönetimine Kadar Gürcü Tarihi / 457
- Hayri Çapraz* 19. Yüzyılın İlk Yarısında Gürcistan'da Politik ve Ekonomik Durum / 467

Gürcistan'ın Dış Politikası ve Stratejik Sorunları

- Alaeddin Yalçınkaya* 21. Yüzyıl Başında Kafkasya'da Gürcistanlaştırma ve Ermenistanlaştırma Politikalarından Kalanlar / 473
- Şenol Kantarcı* Soğuk Savaş Sonrası Gürcistan: Jeopolitiği ve Etnisite Sorunları / 481
- Şahin Keskin* Gürcistan'ın AB ve NATO Hayali / 495
- Toğrul İsmayıl* Gürcistan'ın Değişen Ulusal Güvenlik Konseptine Kısa Bir Bakış / 508

Dağlık Karabağ Çatışması Analizi ve Barış Süreci

Sezai Özçelik*

Giriş

Kafkasya; Karadeniz ile Hazar Denizi arasında yer alan Rusya Federasyonu, Türkiye ve İran ile sınırları olan Avrupa ile Asya ve Hıristiyanlık ile İslam dini arasında bir köprü görevi gören adını burada bulunan sıradağlardan alan bir bölgedir. Bölgenin iklimi bir yandan ılıman deniz iklimi öte yandan soğuk ve sert karasal iklim özelliklerini içinde barındırmaktadır. Coğrafi özellikleri de çeşitlilik gösterir. Yüksek dağlar, nehirler, ormanlar yanında Gürcistan'da turuncgiller bile yetiştirilmektedir. Azerbaycan'ın en önemli doğal kaynakları petrol ve doğal gaz rezervleridir. Abhazya'nın karasuları içinde petrol rezervlerine rastlanmış fakat yeraltından sondaj ile çıkarılması için bir teşebbüste bulunulmamıştır.

Kafkasya dağlarının kuzeyinde bulunan bölge Kuzey Kafkasya olarak adlandırılır ve Rusya Federasyonu'na bağlı otonom cumhuriyetlerden oluşur. Adige, Karaçay-Çerkez, Kabardin-Balkar, Kuzey Osetya, İnguş, Çeçenistan ve Dağıstan Cumhuriyetleri. Güney Kafkasya ise üç bağımsız devletten oluşur: Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan. Bu makalede Güney Kafkasya'daki çatışma-

lardan Dağlık Karabağ çatışması analiz edilecektir.

Güney Kafkasya: Temel Bilgiler

Büyükölçük: Güney Kafkasya, Suriye'den biraz daha fazla büyüktür. Azerbaycan: 86.600 km², Ermenistan: 29.743 km², Gürcistan: 69.700 km².

Nüfus: Bölgenin toplam nüfusu 15.83 milyon olup Kazakistan'dan biraz yüksektir. Azerbaycan: 9,493,600 (Haziran 2012), Ermenistan: 2,970,495 (2012), Gürcistan: 4,570,934 (Haziran 2012). Bir milyon fazla nüfus Rusya ve diğer ülkelerde çalışmaya giden yabancı işçi statüsündedir.

GSMH: \$ 143.51 milyar, Azerbaycan: \$ 98.16 milyar (2012), Ermenistan: \$ 18.95 milyar, Gürcistan: \$ 26.40 milyar.

Kaynak: World Factbook Azerbaycan: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/az.html>, Ermenistan: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html>, Gürcistan: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gg.html> (Giriş Tarihi 07 Şubat 2013).

Harita: Nichol, Jim. 2013. Armenia, Azerbaijan, and Georgia: Political Developments and Implications for U.S. Interests, Congressional Research Service (CRS) Report, January 24, 2013. <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33453.pdf> raporundan s.59 alınmıştır.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması Kafkasya bölgesi özellikle Hazar Denizi Havzası ülkeleri açısından yeni bir çağın başlangıcıdır. Hazar Denizi Havzası ülkeleri 5 ülkeden oluşmaktadır. Bu ülkeler, İran, Rusya,

(*) Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.
sezaiozcelik@gmail.com

Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'dır. Uluslararası hukuk düzleminde bu beş ülke arasında şu ana kadar hukuksal olarak bağlayıcı bir çözümün olmaması bu ülkeler arasında çatışmaların hatta savaşın çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Hazar Denizi Havzası ülkeleri arasındaki artan politik, ekonomik ve güvenlik/askeri çıkarların çatışması sonucu 2001 yılından itibaren özellikle Azerbaycan, İran ve Türkmenistan'ı karşı karşıya gelmiştir. Artan tansiyonu azaltmak için 2002 Nisan ayında yapılan Aşkabat zirvesinin başarısız olması tansiyonu daha da yükseltmiştir. Türkiye ile Irak ve Suriye arasında yaşanması beklenen Su Savaşları'na benzer bir durumun Hazar Denizi Havzası Ülkeleri arasında enerji kaynakları yanında doğal kaynaklar açısından da yaşanması yüksek bir olasılık olarak görülmektedir.

Son 20 yıldır Kafkasya denince akıllarına iki imaj gelmektedir. Birincisi, kanlı ve şiddetli çatışmalar ve sonucunda ortaya çıkan sosyal ve ekonomik çöküntü ve yıkımdır. İkincisi ise başta petrol olmak üzere doğal kaynaklara dayalı ekonomik büyümenin bölgeyi tamamen değiştirebileceğine olan inançtır. Kafkasya jeopolitik açıdan bölgesel güç odakları arasında bir ara bölge ve yastık görevi görmektedir. Ayrıca Medeniyetler İttifakı açısından Kafkasya kültürel ve dinsel geleneklerin buluşma noktasıdır.

Bu makalede Güney Kafkasya bölgesi ele alınacaktır. Güney Kafkasya Sovyetler Birliği'nden ayrılan üç ülkeden oluşmaktadır: Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan. Bu üç ülke 1917-1921 yılları arasındaki kısa süreli bağımsızlık dönemi dışında iki yüzyıl boyunca Rus yönetimi altında kalmıştır. 1991 yılında gelen bağımsızlık sonrası yaşanan büyük beklentilere rağmen bağımsızlıktan 20 yıl sonra bölge hala silahlı çatışma ve ekonomik geri kalmışlığın hakimiyetindedir. Silahlı çatışmalar, Gürcistan'da Gürcüler ile Abhazlar ve Dağlık Karabağ'da Azeriler ve Ermeniler arasında görülmüştür. Kafkasya'daki çatışmalar birbiri içine giren devletçi ve devletle-

rarası çatışmalara örnektir. Bu yüzden Güney Kafkasya'daki çatışmaları sadece etnik farklılıklara dayalı olduğu için "etnik çatışmalar" olarak sınıflandırmak yanlış olur. Çatışma analisti ayrıca geçmişteki travmatik olaylara ve acılar ile günümüzdeki güvensizlik ortamına, bölgedeki ve uluslararası sistemdeki güç odaklarında yaşanan değişimlere, doğal kaynakları elde etmek için yapılan mücadelelere ve jeopolitik ve jeostratejik nedenlere de bakmak zorundadır. Güney Kafkasya'daki çatışmaların derinlerde yatan nedenlerini anlamadan bölgedeki çatışmaların niçin çözümlenmediğini anlamak demokrasi ve ekonomik gelişimin niçin daha fazla çatışma ihtimalini azaltmadığının bilincinde olmamıza yardımcı olabilir. Aşağıdaki konu başlıkları bu bölgedeki çatışmanın derinlemesine analizini yapmaktadır.

Dağlık Karabağ Çatışması ve Barış Süreci

Dağlık Karabağ çatışması Karabağ dışında yüzde 20 oranında Azerbaycan toprağının işgalini 800,000 IDP, 250,000 ölü ve 1 milyon civarında mülteci yaratmıştır.¹

Dağlık Karabağ: Çatışma ile ilgili Bilgiler²

Nüfus: 150,000 (Dağlık Karabağ yönetimi tahmini), 80,000 (Azerbaycan'ın tahmini).

Çatışma sonucu ölüm sayısı: 17,000 (tahmini)

Çatışma sonucu yaralı sayısı: 50,000 (tahmini)

Çatışma sonucu IDP sayısı: 616,000 (tahmini)

Çatışma sonucu mülteci sayısı: 233,000 (Azeri), 325,000 (Ermeni)

Dağlık Karabağ çatışması ile ilgili Ermeniler 1980'lerde başlayan perestroika (açıklık) sonucu daha önce seslendiremedikleri etnik sıkıntılarını daha sık ve yüksek sesle dile getirmeye başlamıştır. Birinci sıkıntı, Ermeniler Azerbaycan'ın başta kültürel hak-

(1) Nuriyev, Elkhan. *The South Caucasus at the Crossroads: Conflicts, Caspian Oil and Great Power Politics (Politik: Forschung und Wissenschaft)*, LIT Verlag: Berlin, 2007, s. 165.

(2) Matveeva, Anna. 2002c. "Nagorno Karabakh: A Straightforward Territorial Conflict", *Searching for Peace in Europe and Eurasia: An Overview of Conflict Prevention and Peacebuilding Activities*, Paul van Tongeren ve ark. ed. Lynne Rienner Publishers: London, s. 446.

ları olmak üzere Sovyet sistemindeki “millet hakları”nı tam olarak uygulamamasıdır. İkinci sıkıntı, Dağlık Karabağ bölgesinde demografik yapının değişime uğraması ve Azerilerin bu bölgeye yerleştirilmesi politikasıdır. Bunun sonucu olarak, Ermeni nüfusu azalma trendine girmiştir. 1921 yılında Ermenilerin oranı yüzde 94,4 iken bu oran 1979 yılında yüzde 75,9 düşmüştür. Demografik olarak bu kayma Azerbaycan içinde de yaşanmıştır. Azerbaycan’da yaşayan Azerilerin nüfusu 1959 yılında 2,5 milyon (yüzde 67,5)’dan 1979 yılında 4,7 milyon (yüzde 78,1) yükselmiştir. Ermeni nüfus oranı aynı dönemde yüzde 11,9’dan yüzde 7,9’a düşmüştür.³ Üçüncü olarak, Ermeniler Dağlık Karabağ ile tarihi bağları olduğunu belirtmekte çatışmayı temel olarak bir topraksal çatışma ve güvenlik meselesi olarak ele almaktadır.

Çatışmanın kökleri tarihin derinliklerinde saklı olmasına rağmen ilk kıvılcımları 1988 yılında ortaya çıkmıştır. Daha sonra Ermenistan’ın Devlet Başkanı olacak Ter - Petrosyan dahil olmak üzere Ermeni milliyetçiliği savunan entelektüeller tarafından kurulan Karabağ Komitesi’nin faaliyetlerinden sonra iç politika baskıları sonucu Ermeni Yüce Sovyet’i 1988 yılında Karabağ Sovyet’inin Ermenistan ile birleşmesini destekleme kararı almıştır. Bu tarihten sonra çatışmanın tarafları etnik motivasyona dayalı karşılıklı öldürme ve katliamlara başlamıştır. 1988 yılının Şubat ayında Azerbaycan’ın Sumgait kentinde olaylar yaşanmış ve bu kentte yaşayan Ermeniler çatışmalardan etkilenmişlerdir. Bakü’deki Ermeniler de şiddete maruz kalmıştır. Şubat 1992’de ise Ermeniler Hocalı Katliamını / Hocalı Olaylarını gerçekleştirmiştir. Dağlık Karabağ’da çatışmaların başlaması ile birlikte Ermenistan ve Azerbaycan’dan Ermeni ve Azeri nüfusu mülteci ve IRD durumuna düşmüştür. Bu konuda verilen rakamlar değişik kaynaklarda farklı farklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Azerbaycan’ı terk eden Ermenilerin sayısı 200 bin ile 350 bin olarak verilmektedir.

Ermenistan’ı terk eden Azerilerin sayısı 167 bin ile 182 bin ile 11 bin Müslüman Kürt olarak verilmektedir. Dağlık Karabağ bölgesini terk eden Azeri sayısı ise 750 bin - 800 bin arasındadır.⁴

Sovyetler Birliği zamanında Moskova Ermeni silahlı gruplara karşı İçişleri Bakanlığına bağlı silahlı kuvvetleri ve birlikleri göndererek Karabağ’daki şiddet hareketini pasifize etmeyi başarmıştır. 1988 yılında Ermeniler ve Azeriler arasında başlayan küçük çaplı çatışmalarda Azeriler 1992 yılının bahar aylarına kadar üstünlük sağlamıştır. Fakat Ermeniler’in stratejik Laçın koridorunu ele geçirerek Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasında bağlantıyı sağlaması ve Şuşa ve Hocalı gibi iki önemli noktanın Ermenilerin eline geçmesi Azerbaycan açısından sonun başlangıcı olmuştur. 1992 - 93 yılları boyunca Ermeniler Agdam, Fizuli, Cebrail, Kelbayır, Kubatlı ve Zangelan’ı da ele geçirerek 1993 - 94 kış mevsiminde Azerilerin karşı saldırılarını geri püskürtmeyi başarmışlardır. Mayıs 1994’te uluslararası aktörlerin özellikle Rusya Federasyonu’nun baskıları ile ateşkes sağlanmıştır. Günümüze kadar küçük çaplı ihlallere rağmen ateşkese uyulmaktadır.

Aradan geçen yaklaşık 20 yılın sonunda Dağlık Karabağ çatışması artık “donmuş çatışma” yada “soğuk barış” kategorisinde sınıflandırılmaktadır. Bunun en önemli nedeni, Ermeniler’in çatışmanın ilk yıllarında askeri ve politik alanda sağladığı kazanımlara karşı Azeriler askeri yenilgiler yanında siyasi karışıklıklar ile boğuşmak zorunda kalmasıdır. 1989 yılında kurulan Ermeni Ulusal Hareketi (EUH) ulusal mobilizasyon ve devlet inşası konusunda başarılı adımlar atmıştır. Sovyetler Birliği’ni yıkılması ile birlikte EUH siyasi kadroları hızlı bir şekilde eski yönetiminin yerini almıştır. Ermenistan’ın ilk Devlet Başkanı Levon Ter - Petrosyan EUH içinden

(3) Cox, Caroline ve John Eibner. *Ethnic Cleansing in Progress: War in Nagorno Karabakh*, Christian International Report, Institute for Religious Minorities in the Islamic World, 1993, <http://sumgait.info/caroline-cox/ethnic-cleansing-in-progress/soviet-rule.htm>

(4) Human Rights Watch. *Azerbaijan: Seven Years of Conflict in Nagorno-Karabakh*, New York, NY, 1994, s. 97.

gelmektedir. EUH bağımsızlığa geçiş, istikrarlı yönetimi ve para - militer gruplardan organize bir ordu yaratılması sürecini başarılı bir şekilde yönetmiştir. Azerbaycan'da ise bağımsızlığın ilk yılları siyasi karışıklıklar ile geçmiştir. Eski bir komünist olan İlk Devlet Başkanı Ayaz Mutalibov 1992'deki Hocalı Katliamı / Hocalı Olayları sonrası istifaya zorlanmıştır. Azeri Popüler Cephesi (APC) ve Başkanı Abdülfez Elçibey iktidara gelmiştir. Fakat Dağlık Karabağ'daki askeri yenilgiler, otoriter yönetim şekli ve Türkiye ile yakınlaşması sebebi ile APC ve Elçibey'e karşı 1993 yılında başarılı bir askeri darbe girişiminde bulunulmuştur. Bu darbeden kazançlı çıkan Haydar Aliyev iktidarı ele geçirmiştir.

Dağlık Karabağ çatışması konusunda tüm dünyadaki Ermeniler arasında bir oydaşma (konsensüs) bulunmaktadır. Buna göre, Dağlık Karabağ Ermenistan ana yurdunun ayrılmaz bir parçasıdır. Er yada geç tüm dünya bunu kabul edecektir. 20 yıllık süreçte de facto olarak Dağlık Karabağ ile Ermenistan tek bir devlet haline gelmiştir. Ermenistan siyasetinde Dağlık Karabağ Ermenileri'nin siyasi ve askeri kişilikleri önemli pozisyonlara gelmiştir. Örneğin, Robert Kocharian Ermenistan Devlet Başkanlığı bile yapmıştır. Ermeni diasporasının sağladığı yardımlar ile Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasında ulaşımı sağlayan otoyol yapılmıştır. Dağlık Karabağ'da Ermeni para birimi Ermeni dramı kullanılmaktadır. Hatta Ermeni gençler askerlik görevlerin yarı süresini Dağlık Karabağ'da geçirmektedir.⁵

Dağlık Karabağ çatışması sonucu Ermeni etnik kimliği güçlenmiştir. Bunun sağladığı üstünlük yanında Ermeniler stratejik noktaları işgal etmenin yanında askeri olarak iki taraf arasında denge sağlamıştır. Çatışmanın ilk yıllarında Azerbaycan tarafından uygulamaya konulan ulaşım, enerji, iletişim, ticari, v.b. alanlardaki ambargo ve ablukaya Türkiye'nin sınırlarını kapatması eklenmesine rağmen bu durum Ermenileri barış masasında taviz vermelerine neden olmamıştır. Ermenistan İran ve Gürcistan üze-

rinden ambargo ve ablukayı delmesine ek olarak Azeri toprağı olan Naçhivan'a aynı şekilde ambargo ve abluka uygulamıştır. Ayrıca Azerbaycan'ın enerji kaynaklarından sağladığı gelir ile askeri, politik ve diplomatik alanda baskı unsuru olarak kullanması şu ana kadar istenen etkiyi sağlayamamıştır.

Harita: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4e/Nagorno-Karabakh_Occupation_Map.png web adresinden 05 Şubat 2013 tarihinde alınmıştır. Bu harita sadece referans olarak alınmalı ve çatışmada her iki tarafın pozisyonunu baklı çıkarmak maksadı ile kullanılmamıştır.

Dağlık Karabağ ile barış süreci Ortadoğu barış sürecindeki "barış için toprak" formülüne benzemektedir. Barış görüşmelerindeki temel noktalar şunlardır:

1-Karabağ'ın statüsü: Bakü yönetimi, Dağlık Karabağ bölgesine pratik uygulamaları zaman ilerledikçe ortaya çıkacak olan en üst düzeyde otonomi ve özerk yönetim vermeyi kabul etmiştir. Erivan ve Karabağ Ermenileri ise Bakü yönetiminin güdümü altına girmeyi ret etmekte ve gerçek bir egemenliğe kavuşmalarını sağlayacak bir güç paylaşımına olumlu bakmaktadır.

2-İşgal edilen Azeri topraklarının durumu: Ermeniler prensip olarak, Dağlık

(5) Minahan, James. *Encyclopedia of the Stateless Nations: Ethnic and National Groups Around the World*, 2. Cilt, Greenwood: Westport, CT, 2002, s. 905.

Karabağ dışında işgal ettikleri Azeri topraklarından geri çekilmeyi kabul etmektedir. Fakat Karabağ'ın güvenlik garantisi ve görüşmelerde pazarlık unsuru olarak gördükleri Azeri topraklarını ancak nihai barış anlaşması imzalandıktan sonra geri vermeyi kabul etmektedir. Azeriler açısından işgal edilen topraklardan geri çekilme barış anlaşmasının olmazsa olmaz (sine quo non) durumundadır.

3-Karabağ için güvenlik garantisi: Ermeniler Azeri topraklarından çekilmenin karşılığı olarak güvenlik garantileri istemektedir. Buna göre, Karabağ Ermenileri kendi güvenlik kuvvetlerine sahip olacak, uzun-dönemli uluslararası barış gücü bölgede konuşlandırılacak ve Laçin koridoru ile sürekli ve kısıtlama olmadan Ermenistan ile ulaşım ve iletişim imkanı sağlanacaktır.

4-Mülteciler ve IDP'lerin geleceği: Çatışma patlak vermeden önce nüfusun çoğunluğu Azerilerden oluşan Şuşa başta olmak üzere Dağlık Karabağ'a Azeri mültecilerin ve IDP'lerin dönmelerine izin verilmelidir. Ermeniler ise tarihsel olarak büyük sembolik önemi olan ve Dağlık Karabağ'ın başkenti Stepanakert'e yüksek stratejik noktada bulunan Şuşa'ya dönüşlere karşı çıkmaktadır.

5-Çözüm takvimi: Minsk Grubu ve Azeriler barış sürecinin adım adım ilerlemesini ve güven artırıcı önlemlerle ilgili adımlar atıldıktan sonra nihai barış anlaşmasının imzalanmasını savunmaktadır. Ermeniler ise güvenlik garantisi olmadan işgal ettikleri topraklardan geri çekilmeyi kabul etmektedir. Tüm sorunların tek bir kere de çözüme kavuşturulduğu paket çözümü yaklaşımını Ermeni tarafı savunmaktadır.

Dağlık Karabağ çatışmasının köklerinde ve çözümün önündeki en önemli engel psiko-tarih ve grup psikolojisidir. Ermeniler için "soykırım" travmatik olayı, grup kimliklerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Ermeniler için Dağlık Karabağ'a Azerilerin yaptığı saldırı 1915 yılında Genç Türkler'in başlattığı işin bitirilmesinden başka bir şey değildir. Ermenistan'da

3 milyon Ermeni yaşamaktadır. Ermeni diasporası ise 3 milyon olarak tahmin edilmektedir. Ermeniler açısından Azeriler "Türk"tür. Azerbaycan'daki 8 milyon Azeri "Türk"ün yanında 70 milyondan fazla "Türk" Türkiye'de yaşamaktadır. Ermenilerin "güvenlik sendromu" altında etraflarının 80 milyona yakın Türk ve Müslüman tarafından çevrilmesi algısı yatmaktadır.

Çatışma Haritalaması: Dağlık Karabağ Çatışması

Kafkasya çatışmalarındaki bazı ortak noktalar şunlardır⁶: Birinci olarak, Kafkasya'daki çatışmalar temel insan ihtiyaçları teorisine göre, Sovyet sisteminin yıkılmasında sonra sadece pozisyon ve çıkar temelinde tatmin edilen etnik ve sosyal grupların ihtiyaçlarının ihtiyaç-odaklı ve değer-odaklı olarak ele alınmamasıdır. İkincisi, çatışmaların taraflarından biri olan Ermenilerin kimlik-odaklı ihtiyaçlarının yeterince karşılanmamasıdır. Ayrıca çatışma diğer tarafı olan Azerilerin güvenlik-odaklı ihtiyaçları ile ilgili kaygılarının dikkate alınmamaktadır. Kimlik ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılıklı olarak tatmin edilmemesi çatışmanın sürmesinin ve çözüm çabalarının başarısız olmasının bir nedenidir. Üçüncü olarak, çatışmanın nedenleri araştırılırken uluslararası sistemsel değişikliklere vurgu yapılmakta; fakat, çatışmanın derin köklerinde yer alan psiko-tarihsel olgular yeterince analiz edilmemektedir. Bunun sonucu olarak, uzun dönemde pozitif barışa yönelik yapısal dönüşüm sağlanmadıkça sadece negatif barışa yönelik çabaların başarılı olması kaçınılmazdır. Dördüncü nokta, çatışan taraflar arasında düşman imajı, insansızlaştırma, kurbanlaştırmanın egoizmi, yansıtma, çatışmayı günah keçisi etnik gruba yükleme (scapegoating), seçilmiş travmalar ve zaferler gibi psiko - dinamik ve psiko - analitik süreçlerin çatışma dinamiklerin etkileyerek

(6) Sezai Özçelik, "1.Bölüm: Çatışma ve Barış", Güvenliğin Gündeminden: Çatışma, Ayrılıkçı Ayaklanmalar ve Terörizm, Saadat Rustemova Demirci (der.), Ankara: Nobel Yayınevi, Eylül 2015, ss. 1-40.

çatışma taraflarının çatışma ile algılarının kemikleşmesine yol açmasıdır. Bu konuda en önemli örnek, Ermeniler için seçilmiş travma olan ve Ermeni kimliğinin ayrılmaz bir DNA'sı haline gelen 1915 Olayları ya da Ermeni Soykırımı olgusunun çatışmanın hem nedeni hem çözüm önünde en önemli engel olmasıdır. Beşinci olarak, çatışma çözümünde birincil diplomasinin başarısız olması ve ikincil diplomasinin yoğun olarak yapıldığı Gürcistan-Abhazya çatışması örneğinde olduğu gibi en azından çatışmanın çözümüne yönelik adımların atılmasına ve umutların hala taze tutulmasına yol açmamasıdır.

Çatışma haritalaması Kafkasya çatışmaları dahil birçok Soğuk Savaş-sonrası çatışmaya uygulanabilecek bir analitik araçtır. Bir örnek olay olarak Dağlık Karabağ çatışması bu analitik araç yardımı ile analiz edilecektir.

Çatışma tarafları birincil, ikincil ve üçüncü taraflar olarak ayrılabilir. Birincil taraflar çatışmanın asıl tarafları olup bir tarafta Azerbaycan diğer tarafta ise Ermenistan ve Karabağ Ermenileri yer almaktadır. Çatışmanın ikincil tarafları Rusya Federasyonu, Türkiye, Gürcistan, İran ve Ermeni Diasporası'dır. Çatışmanın üçüncü tarafları ise ABD, AB, AGİT ve Minsk Grubudur.

Ermenistan Ermenileri ile Karabağ Ermenileri tek bir amaç hakkında aynı fikri paylaşmaktadır. Dağlık Karabağ Azerbeycan'dan ayrılmalıdır. Fakat Ermenistan Dağlık Karabağ'ı kendi ülkesinin bir parçası yani vilayeti olarak görmek isterken Dağlık Karabağ Ermenileri ve bazı Ermeni Diaspora grupları Dağlık Karabağ'ı bağımsız bir devlet olarak Birleşmiş Milletler içinde yer almasını hayal etmektedir. Azerbaycan ise Ermenilerin işgal ettikleri Azeri topraklarından çekilmeleri yanında Dağlık Karabağ'ın güç paylaşımı yapılarak Azerbaycan devletinin parçası olmaya devam etmesini talep etmektedir.

Her iki taraftaki IDP ve mültecilerin de farklı beklentileri bulunmaktadır.

Özellikle Dağlık Karabağ bölgesinden gelen Azeri IDP'ler bu bölgeye bir daha dönemeceklerinin gün geçtikçe daha fazla farkına varmaktadır. Fakat Dağlık Karabağ dışındaki Ermeniler'in işgal ettiği altı bölge ve Laçın'den gelen Azeri IDP'leri ise birgün Ermeniler ile Azerbaycan arasında tampon bölge olacak bu bölgelere dönmeyi umut etmektedir.

Çatışma analizi ve çözümü disiplini geleneksel realist ve jeo - politik yaklaşımlar dışında kavram, teori, teknik ve yaklaşımların kullanılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. 21 yüzyıl uluslararası sisteminde çatışmaların tek - boyutlu ve tek - düzeyli analizi Dağlık Karabağ sorununda olduğu gibi "donmuş çatışma"ların oluşmasına yada Gürcistan ve Çeçenistan örneklerinde olduğu gibi çatışmaların tekrarlanması ve yeniden ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Dağlık Karabağ çatışmasının incelenmesi realist paradigma dışında çatışma analizi çerçevesinde yapılabilir. Çatışmanın ilk başlangıcında temel insan ihtiyaçlarından kimlik ve tanıma ihtiyaçlarının Ermeniler açısından tatmin edilmemesine karşılık Azeriler'in güvenlik ihtiyacı tamamen göz ardı edilmiştir.⁷ Çatışma sonrası Ermeniler ekonomik ve siyasi abluka sonucu temel insan ihtiyacı olan yeme, barınma, gibi konularda tamamen Gürcistan, İran ve Ermeni diasporasına bağımlıdır. Elektrik, doğal gaz, ve benzin gibi temel ihtiyaçlar bu iki ülke ile iyi ilişkilerin devam etmesine bağlıdır.

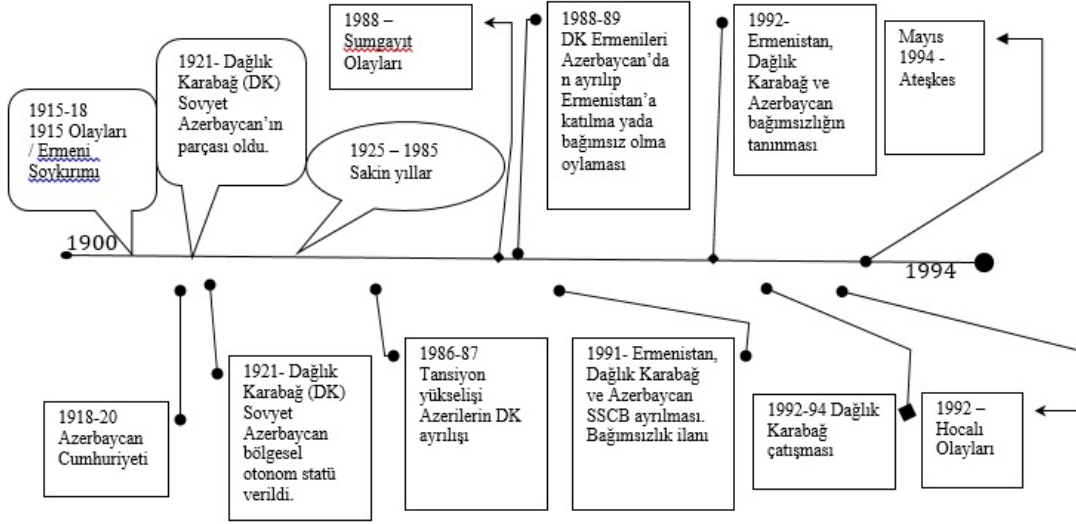
Çatışmanın tekrar alevlenmesi ve silahlı ve şiddete dayalı çatışmaya dönüşmesi mümkündür. Ermenilerin ve Azerilerin kimlik ihtiyacı ve güvenlik ihtiyacı tatmin edilmemesi halinde her iki taraf açısından kazan-kazan sonucuna ulaşmak zordur.

(7) Sezai Ozelik., "Kurdish Conflict in Turkey: A Psychological Conflict Analysis", in Conflict, Violence, Terrorism, and Their Prevention, J. Martin Ramirez, Chas Marrison, and Arthur J. Kendall (eds.), Cambridge Scholars Publishing, Tynes: UK, 2014. ss. 2-16. <http://www.cambridgescholars.com/download/sample/58302>

Dağlık Karabağ çatışmasında temelde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü savunması (statükonun devamı) Ermenistan ve Karabağ Ermenileri ise kendi kendini yönetme hakkının verilmesi (statükonun değişmesi) çatışma bağlamı olarak açıklanabilir.⁸ Kültürel açıdan çatışmanın her iki tarafı eski

Sovyet kültürünün yanı sıra Kafkas kültürünün bir parçası olarak bazı noktalarda benzerlikler göstermektedir. Dinsel farklılıklar çatışmadaki kültürel açıdan temel farklılıktır.

Çatışma konuları ve tarihini en iyi Şekil 1 açıklamaktadır.

Şekil 1: Dağlık Karabağ Çatışma Süreci

Çatışma stili Dağlık Karabağ çatışmasında Ermeniler için ilk başta rekabetçi stil olmuştur. Ermeniler statükonun değişmesi ve kazan - kaybet çıkarımı sağlamak adına şiddet ve güç kullanımı içeren rekabetçi stili kullanmıştır. Azeriler ise bu stile aynı şekilde karşılık vermiş ama başarılı olamamıştır. Sonuca bakıldığında her iki tarafta çatışma öncesi amacına tam olarak ulaşamamıştır. Fakat günümüzde Ermeniler'in göreceli olarak daha üstün olduğu bir durum söz konusudur.

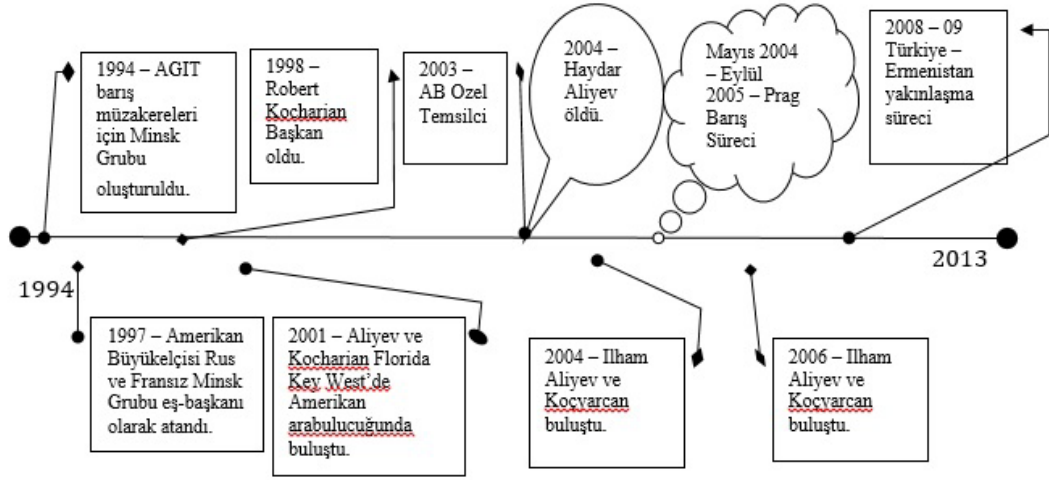
Ateşkes sonrası barış görüşmeleri sürecinde çatışma tarafları rekabetçi ve kaçınma stillerini kullanırken barış görüşmelerin bazı dönemlerinde uzlaşma ve işbirliği stilleri gözlemlenmiştir. Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'dan ayrılmasına karşılık Nahçıvan ile Azerbaycan arasındaki toprak parçasının Azerbaycan' verilmesi işbirliği stiline bir

örnektir.

Dağlık Karabağ çatışmasının çözümünde 20 yıla yakın zamandır uygulanan pozisyonel çatışma çözüm ve görüşme stilleri yerine ihtiyaç - odaklı çözümün denenmesi gereklidir. Bu çözüm 1978 yılında Camp David Anlaşması'na giden yolu açan barış sürecinde beklenmedik adımlar atan Mısır Devlet Başkanı Enver Sadat'ın İsrail'i ziyaret etmesi gibi olağandışı ve radikal inisiyatifler gerektirmektedir.

Çatışma çözümü başarılı olursa yani negatif barış sağlanırsa pozitif barış sağlanması için tarafların savaş sonrası barış inşası ve çatışma transformasyonu yolunda ciddi adımlar atması gerekir. Hocalı Katliamı /

(8) Sezai Ozcelik, "Theories, Practices, and Research in Conflict Resolution and Low-Intensity Conflicts: The Kurdish Conflict in Turkey", *Journal of Conflict Studies*, vol. 26, no. 2, Winter 2006, s. 133 - 153.

Şekil 2: Dağlık Karabağ Barış Süreci

Hocalı Olayları gibi olayların Güney Afrika, Kamboçya ve Rwanda örneklerinde olduğu gibi Gerçeklik ve Uzlaşma (Truth and Reconciliation) Komisyonları oluşturularak Affet fakat Unutma (Forgive but not Forget) sloganı çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Bir adım daha ileri giderek bölgesel barışın önünde engel olan ve çatışmanın nedenleri olarak derinlerde bulunan psikolojik yaraların ve seçilmiş travmaların iyileşmesi adına Türkiye-Ermenistan arasındaki Uzlaşma Komisyonu'nun çalışmalarına hız verilmelidir.

Son yıllarda 1915 Olayları olarak tanımlanan 1915 Olayları / Ermeni Soykırımı iddiaları sadece tarihçilerin çözebileceği bir konu değildir. Bunun için disiplinlerarası bir yaklaşım gerekmekte ve siyaset bilimci, sosyal psikoloji, uluslararası ilişkiler uzmanı, psikiyatrist, çatışma ve barış bilimi uzmanları gibi birçok bilim insanının sürece dahil edilmesi gerekmektedir.⁹

Bu çatışmada kullanılan araçlar temelde askeri, diplomatik ve realist araçlardır. Çatışmanın ilk aşamasında Ermeni tarafının askeri üstünlüğünden sonra Azerbaycan hızlı bir şekilde silahlanma ve askeri gücünü artırma çabalarına girmiştir. Ayrıca her alanda uygulanan abluka ile Ermeniler'e karşı güç politikası araçları uygulanmıştır. Buna karşın

Ermeniler'de bir yandan Rusya Federasyonu ile yakınlaşmış diğer yandan Azerilerin oluşturduğu "petrol ittifakı" nı dengelemek için başta Amerika olmak üzere dünyanın diğer güç merkezlerindeki Ermeni diasporasını harekete geçirmiştir.

Dağlık Karabağ çatışmasını sebepleri arasında çatışma analizi ve çözümü disiplini açısından "psiko - dinamik" ve "psiko - tarihi" nedenler ağır basmaktadır. "Soykırım" sorununun çözümü için adım atılması Dağlık Karabağ çatışmasının çözümü için önemlidir. Türk-Amerikan Uzlaşma Komisyonu (TARC) 2000'li yıllarda önemli bir çatışma çözümü denemesidir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci de "Türk - Ermeni yumuşaması"nda katalizör görevi görmektedir.

Dağlık Karabağ konusundaki hükümetlerin, hükümetler - arası örgütlerin ve sivil toplum kuruluşlarının girişimleri de ya hissi uyandırmaktadır. Hem Ermeniler hem Azeriler uzlaşma (compromise) gerektiren çatışma çözümünü kazan - kaybet durumunda kazan - kazan yada 50/50 (1/2 / 1/2) çözüm duruma getirmek konusunda isteksizdir. Ermeniler açısından statükonun devamı ve çözümsüzlük zaman ilerledikçe

(9) Sezai Ozelik, "The Analysis of Intergroup Bias: Socio-Biology, Evolutionary Psychology and Social Cognition Theories", *Journal Of Qafqaz University*, number: 30 Fall 2010, ss. 1 - 9.

Dağlık Karabağ'ın bağımsızlığının tanınması sonucu doğuracaktır. Kosova örneğinin ileri ki dönemde Dağlık Karabağ için uygulanabileceğini ümit etmektedirler. Azeriler ise artan petrol ve doğal gaz gelirleri sonucu silahlanma yarışı ile zaman geçtikçe dengeyi kendi lehlerine değiştireceğini ve kuvvet kullanarak eski duruma geri döneceğini düşünmektedir. Bakü'nün ana çatışma çözüm stratejisi Ermenistan'a ve Dağlık Karabağ'a Türkiye ile birlikte uyguladığı "tam ambargo" idi. Ermenistan ise Dağlık Karabağ sorununu Ermenistan'ın hem bölgesel hem küresel jeopolitik önemini arttırmak için bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır.

Sonuç olarak, Dağlık Karabağ çatışması Kıbrıs sorunu gibi "donmuş çatışma" sınıflandırılmasına girme sürecindedir. Bu sürecin tersine döndürülmesi bir yandan uluslararası sistemde yapısal bir değişiklik yaşanması öte yandan birincil diplomasi yanında ikincil ve çok - yönlü diplomasi yöntemlerinin artarak kullanılmasını gerektirmektedir.

Kaynakça

Cox, Caroline ve John Eibner. 1993. *Ethnic Cleansing in Progress: War in Nagorno Karabakh*, Christian International Report, Institute for Religious Minorities in the Islamic World, 1993, <http://sumgait.info/caroline-cox/ethnic-cleansing-in-progress/soviet-rule.htm> (Erişim Tarihi: 07 Şubat 2013).

Human Rights Watch. 1994. *Azerbaijan: Seven Years of Conflict in Nagorno-Karabakh*, New York, NY.

Matveeva, Anna. 2002c. "Nagorno Karabakh: A Straightforward Territorial Conflict", *Searching for Peace in Europe and Eurasia: An Overview of Conflict Prevention and Peacebuilding Activities*, Paul van Tongeren ve ark. ed. Lynne Rienner Publishers: London, ss. 445 - 467.

Minahan, James. 2002. *Encyclopedia of the Stateless Nations: Ethnic and National Groups Around the World*, 2. Cilt, Greenwood: Westport, CT.

Nuriyev, Elkhan. 2007. *The South Caucasus at the Crossroads: Conflicts, Caspian Oil and Great Power Politics (Politik: Forschung und Wissenschaft)*, LIT Verlag: Berlin.

Ozcelik, Sezai. 2006. "Theories, Practices, and Research in Conflict Resolution and Low-Intensity Conflicts: The Kurdish Conflict in Turkey", *Journal of Conflict Studies*, vol. 26, no. 2, Winter 2006, s. 133 - 153. www.lib.unb.ca/Texts/JCS/contents/winter06.html

Ozcelik, Sezai, 2010. "The Analysis of Intergroup Bias: Socio-Biology, Evolutionary Psychology and Social Cognition Theories", *Journal Of Qafqaz University*, number: 30 Fall 2010, ss. 1 - 9. http://journal.qu.edu.az/content.php?page=article&j_id=1050&xs_id=105&a_id=669

Özçelik, Sezai. 2011. "Çatışma Önleme Teorisi ve Pratiği: Makedonya ve Birleşmiş Milletler Barış Gücü (UNPREDEP) Örnek Olayı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt 1, sayı: 1, Güz 2011, ss. 41 - 65.

http://iibfdergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/449410488_Sezai%20%396z%39a7elik.pdf

Ozcelik, Sezai. 2014. "Kurdish Conflict in Turkey: A Psychological Conflict Analysis", in *Conflict, Violence, Terrorism, and Their Prevention*, J. Martin Ramirez, Chas Marrison, and Arthur J. Kendall (eds.), Cambridge Scholars

Publishing, Tyne: UK, ss. 2-16.

<http://www.cambridgescholars.com/download/sample/58302>

Özçelik, Sezai. 2015. "1.Bölüm: Çatışma ve Barış", *Güvenliğin Gündeminden: Çatışma, Ayrılıkçı Ayaklanmalar ve Terrörizm*, Saadat Rustemova Demirci (der.), Ankara: Nobel Yayınevi, Eylül 2015, ss. 1-40.